

Jelka Pirkovič

MESTNO DVORANO PRENAVLAJAJO, MAR NE?

Leopold Theyer in ljubljanski magistrat

Zgodovina prenove mestne dvorane

Maja letos je preteklo sto let, odkar je bil Ivan Hribar prvič izvoljen za ljubljanskega župana. Njegova izvolitev je nedvomno bistveno prispevala k popotresni obnovi Ljubljane in k njeni rasti v sodobno prestolnico. Hribar si je namreč prizadeval povečati ugled mestne občine, občinskega sveta in občinske uprave. Tako ne preseneča dejstvo, da je že nekaj mesecev po prevzemu županskih dolžnosti zastavil prenovo mestne dvorane v stavbi magistrata na Mestnem trgu 1.

Zgodba o preureditvi mestne dvorane v letih 1897/98 je v obrisih znana. O tem sta pisala predvsem Nace Šumi in Sergij Vilfan. Šumi je bil prvi, ki je javnost opozoril na veliko spomeniško vrednost tega interierja. V svoji *Arhitekturi secesijske dobe v Ljubljani* je zapisal: "Najznačilnejši in najbogatejši interjer te smeri pred pojavom secesije je preurejena mestna dvorana v rotovžu". V literaturi znane podatke o tem, da je bila prenova opravljena po načrtih graškega arhitekta Leopolda Theyerja je Šumi v svoji "Secesiji" dopolnil tako, da je Theyerju pripisal avtorstvo projekta prenove, Janu Dufféju, načelniku

mestnega stavbnega urada, pa avtorstvo detajlnih načrtov.¹

Viri iz časa prenove dvorane posredujejo drugačna dejstva. V grobem jih je povzel Vilfan v svoji knjigi *Zgodovina ljubljanske mestne hiše*.² Zgodovinski arhiv Ljubljane namreč hrani dokumente, ki so spremljali prenovo. Gre za več idejnih arhitekturnih načrtov, službenih poročil stavbnega urada, predlogov župana Hribarja občinskemu svetu, zapisnikov, ki govore o odločitvah občinskega sveta, različnih pisem, ponudb izvajalcev, računov in nalogov za plačilo.³

Iz vsega tega je razvidno naslednje:

V prvem nadstropju ljubljanskega magistrata je bila do preureditve v 90. letih prejšnjega stoletja dvorana, kjer je zasedal občinski svet. Načrt mestnega stavbnega inšpektorja Pollacka iz leta

¹ Nace Šumi, *Arhitektura secesijske dobe v Ljubljani (Ljubljana: Mestni muzej, 1954), str. 31. Objavljene fotografije hrani: št. 1-4: Zgodovinski arhiv Ljubljana, št. 5: Uprava RS za kulturno dediščino, foto J. Gorjup.*

² Sergij Vilfan, *Zgodovina ljubljanske mestne hiše, (Ljubljana: Knjižnica Kronike št. 4, 1958), str. 60-63.*

³ ZAL, LJU-489, Reg. I, fasc. 1028. Poleg tega ZAL hrani načrte, ki zadevajo preureditev magistrata v različnih obdobjih, in sicer v fondu Zbirka načrtov, LJU - 334.

1850 prikazuje takratni tloris dvorane z razporedom sedežev (slika 1).⁴ Klop s sedeži mestnih svetnikov je imela obliko podkve in je bila nameščena v rizaltnem, zunanjem delu dvorane, tam, kjer je sedaj prostor za predsedstvo. Z ustanovitvijo mestne občine se je povečalo število odbornikov. Zanje so verjetno uredili pomožne sedeže v notranjem delu dvorane.

Zamisel o preureditvi dvorane je dozorela z začetkom Hribarjevega županovanja. 13. 12. 1896 je Hribar predložil stavbnemu odseku, ki mu je načeloval deželni inženir Jan Vladimir Hrasky, načrte za preureditev mestne dvorane (292 in 296).⁵ Pisnemu predlogu so priloženi popisi del s stroškovniki (300 - 305) in skice preureditve (294 - 299). Gre za dve varianti vzdolžnega in prečnega preseka dvorane. Prva varianta prikazuje enoetažno dvorano, takšno torej, kot je bila pred preureditvijo. Druga skica prikazuje dvorano, segajočo skozi dve nadstropji (slika 2). Na istem listu je prikazan tloris dvorane z namestitvijo sedežev in z galerijo. Slednja sega do obokenskega pilastra. Skico je podpisal Jan Duffé.⁶

Sledi skica o novem urejanju mestne dvorane (309), ki prikazuje nekoliko drugačno tlorisno razporeditev (slika 3). Tukaj galerija sega le do konca prvega pilastra. Sedeži so razporejeni v štirih vrstah po dva sedeža, s tem da sta srednji dve vrsti krajši. Na skici je napis: "Sprejeto na seji stavbenega odseka dne 3/1 '97. Ivan Hrasky". Očitno gre za skico, ki je bila del predloga mestnega stavbnega odseka občinskemu svetu glede prenove mestne dvorane. Ker besedilo predloga (310 - 312) podaja natančen gradbeni program, ga predstavljam v celoti:

"Slavni občinski svet!

Na podlagi magistratnega poročila z dne 13/12 96 št. 22/68 posvetoval se je stavbni odsek o uredbi mestne dvorane in predlaga, naj slavni občinski svet sklene:

1) sledeči program za uredbo dvorane se odobri.

⁴ ZAL, Zbirka načrtov, LJU - 334, 10/1-13.

⁵ Številke (v oklepajih) med besedilom pomenijo številko folia.

⁶ Pod številkami od 297 do 299 so tudi trije kasnejši načrti Österreichsclie Alpine - Montane Gesellschaft, oziroma njenih graških delavnic. Prva dva sta datirana 17. 7. 1897 in sta očitno del ponudbe tega podjetja, tretji načrt pa je izvedbeni (dat. 14. 9. 1897).

2) mestnemu magistratu se nalaga, naj da na podlagi odobrenega programa po mestnem stavbnem uradu izdelati detajlni načrt in proračun za uredbo dvorane - in v novi občinskemu svetu poroča in tudi glede oddaje dela premerne nasvete stavi.

Program:

1) Dvorana se poviša za jedno nadstropje.

2) Notranja arhitektura bodi v soglasju z zunajno arhitekturo pročelja (pozna renesansa), katero naj se z balkonom⁷ popolni.

3) V dvorani se priredi v zadnjem delu galerija segajoča do roba lizen - njena konstrukcija bodi iz železa, strop iz betona, parapet iz klejne-ga gipsa.

4) Okna in vrata nova - okna od zunaj z prosvitnim, znotraj z barvenim steklom. Vhodna vrata dvojna s primernim portalom.

5) Klopi in mize se po priloženem načrtu amfiteatralno uvrste - zaradi česa se vhodna vrata za dva stopnja povzdignejo. Če ni konstruktivnih zaprek naj gre povišanje vhoda do prvega stebra v foyeru.

6) Sedežev za odbornike bodi 28, po dveh združenih in v štirih redih uvrstjenih. Oba postranska reda imata vsak štiri vrste - oba notrajna vsak 3 vrste. Srednja steza ima obe stezi, pri zideh so vsaka 1 m široke - notrajni stezi le 70 cm. Širokost foteljev obnaša 70 cm. - dolžina sedlja in mize 1.20 m ukup. Vsak sedež obstoji iz zaklopnega fotelja z usnjenim povlakom obdanim z primernimi intarzijami - in z pisalne mize z predalom, suknjeno prevleko in skupnim tintnikom za dva sedeža.

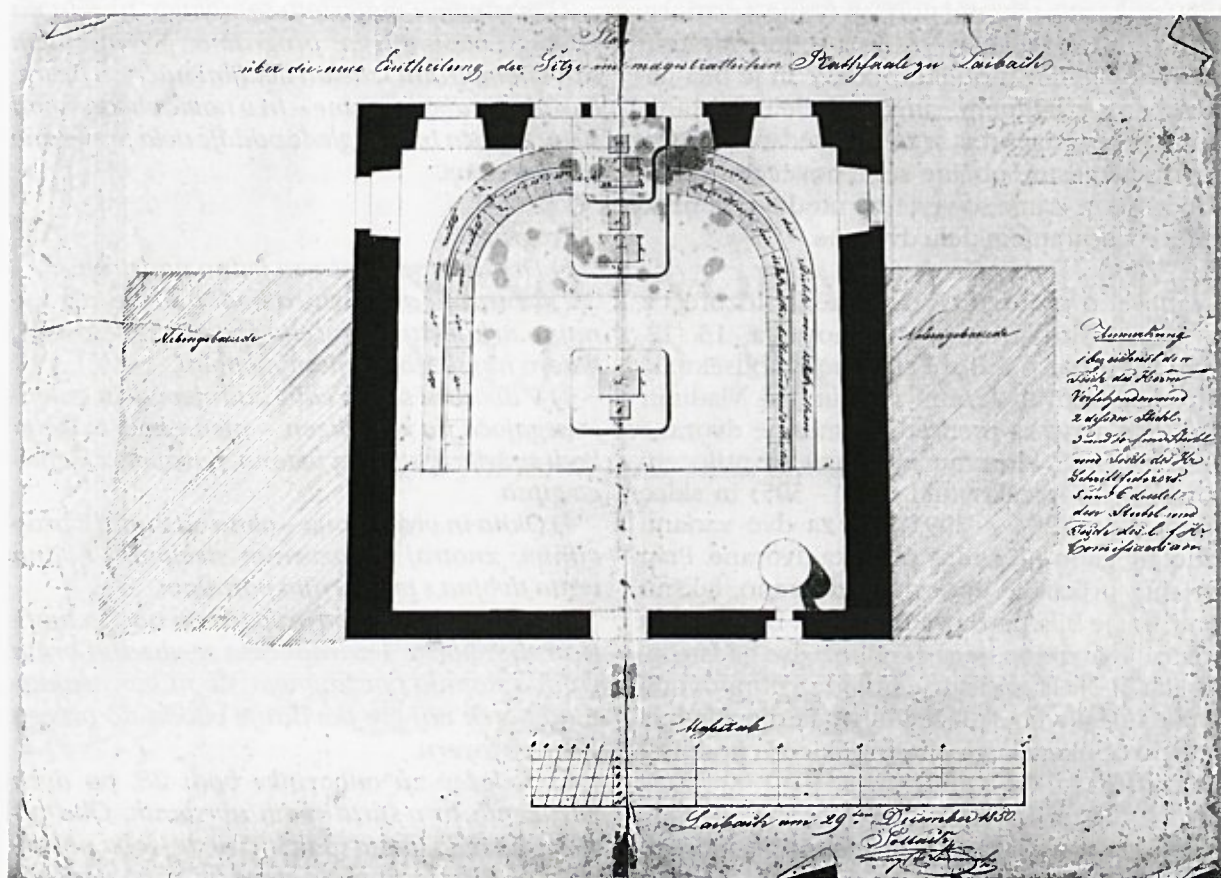
7) Presidium obsega stol za župana, podžupana, poročevalca, magistratnega referenta in zapisničarja. Cela skupina ima proti balkonskim vratam in oknam primerno dekorativno izdelano zaslonbo. Pri postranskih oknih so za časničarje 2 mizi in 4 stoli umeščeni. Na prostoru pred presidijem miza za načrte in akte.

8) Stene bodite obložene z lesenim lambrijem pripravnim za obešanje obleke.

9) Vsa oprava od 6, 7, 8 bodi iz hrastovega lesa izdelana, ravno tako tla iz hrastovih deščic s primernimi preprogami. Pod galerijo v desnem kotu bodi umivalnik iz marmorja, na primer-nem prostoru ura.

10) Pri dekorativni uredbi sten in stropa bo se oziralo, da srednji, glavni motiv obsega cesarjev

⁷ Baročni balkon so morale mestne oblasti konec 18. stoletja odstraniti, ker je menda grozilo, da se poruši. Vilfan, op. cit., str. 53.

Slika 1

kip, višji pa mestni grb – postrani motivi sten obsegajte kronološko uvrstitev imen ljubljanskih županov – motivi plafona grbe značajnih mest slovenskega ozemlja. Na stenski prostor med obema lizenami na desni strani se umesti veliki načrt mesta Ljubljane na levi strani pregledni načrt ljubljanske okolice.

11) Za razsvetljavo se priredi 1 glavni, dekorativni luster s 24 plameni, in na vsaki lizeni v dvorani in na galeriji se umesti jedna postranska luč.

12) Bodi poskrbljeno, da se dvorana soječasnno zveže s sobo za odseke, katera bi bila umeščena v 2. nadstropju t. i. Galletove hiše, za sedaj naj se pod galerijo v levem kotu potrebni vhod, stopnišče in vrata priredijo, da ni treba pozneje v dogotavljeni dvorani nobenih stavbenih del.

13) Pri načrtanju in izgotavljanju pohištva za dvorano bodi naprošeno ravnateljstvo tukajšnje obrtne strokovne šole za blagohotno sodelovanje.

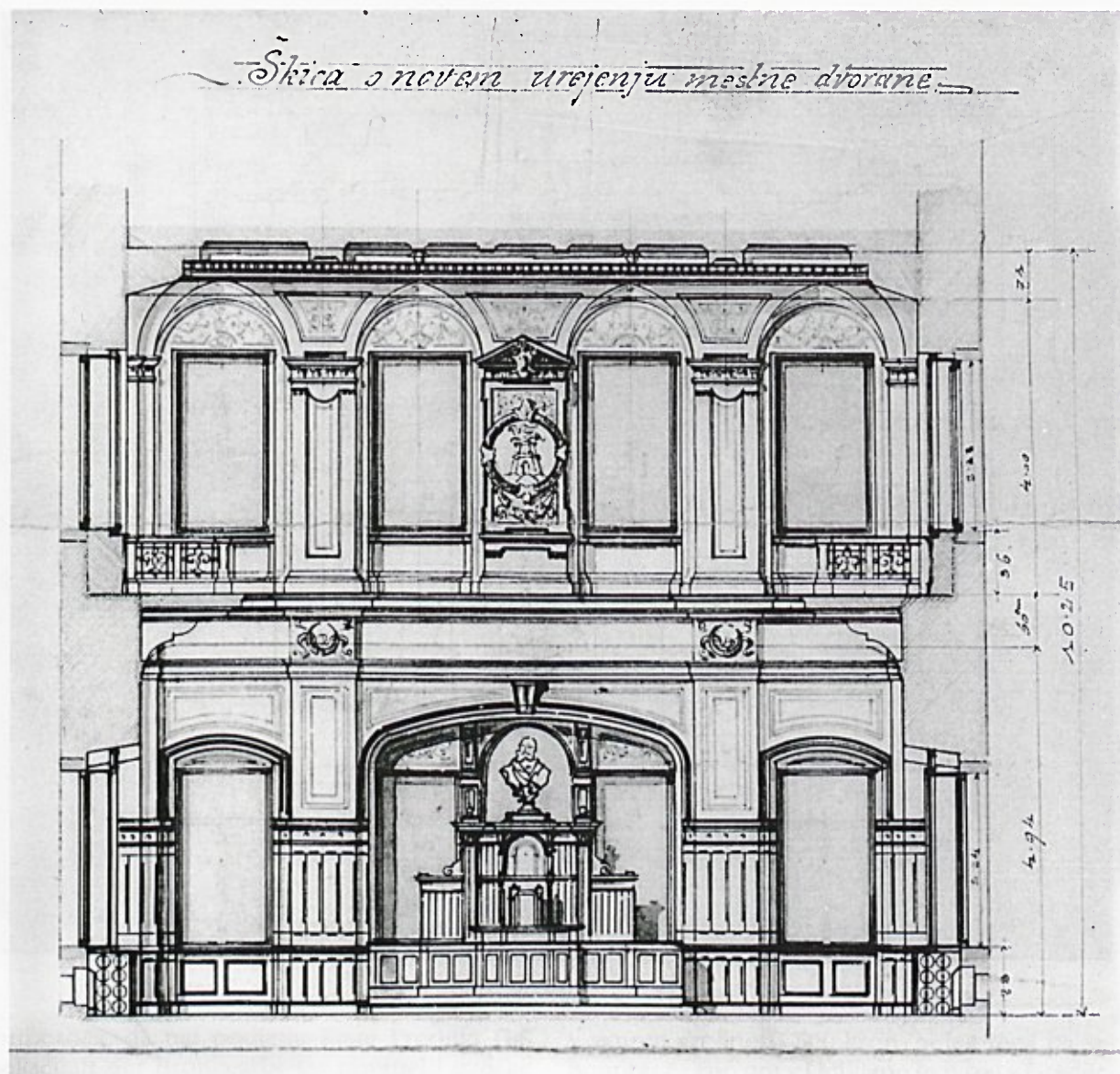
V Ljubljani 5/1 '97

Za stavbeni odsek
Iv. Hrasky, nač.

Občinski svet je še istega dne predlog sprejel, hkrati pa je stavbnemu odseku naročil, naj poišče specialista – strokovnjaka, ki bo napravil načrt za sistematično rekonstrukcijo celotne mestne hiše.

Očitno sta ali stavbni urad ali Hribar osebno zaprosila arhitekta Leopolda Theyerja, profesorja na graški državni obrtni šoli, naj napravi načrte za preureditev mestne dvorane. Čez nekaj mesecev, natančno 19. 6. 1897 (314 – 315), je stavbni urad od Theyerja prejel tri načrte. Takoj so ga pismeno prosili, naj kopije načrtov pošlje tudi Avstrijski Alpinski – Montanski družbi in kiparsko – štukaterskemu podjetju Fisher, Haselsteiner in Bock iz Gradca, da čimprej pripravita svoji ponudbi. Magistrat je namreč želel, da se prenova dvorane dokonča še tisto poletje.

29. junija je Theyer odgovoril (322), da je v Ljubljano poslal originalne načrte in da nima kopij, zato naj mu čimprej vrnejo originale (kar so tudi nemudoma storili). Hkrati je sporočil, da je že skoraj dokončal načrte pohištva. Zanimalo ga

Slika 2

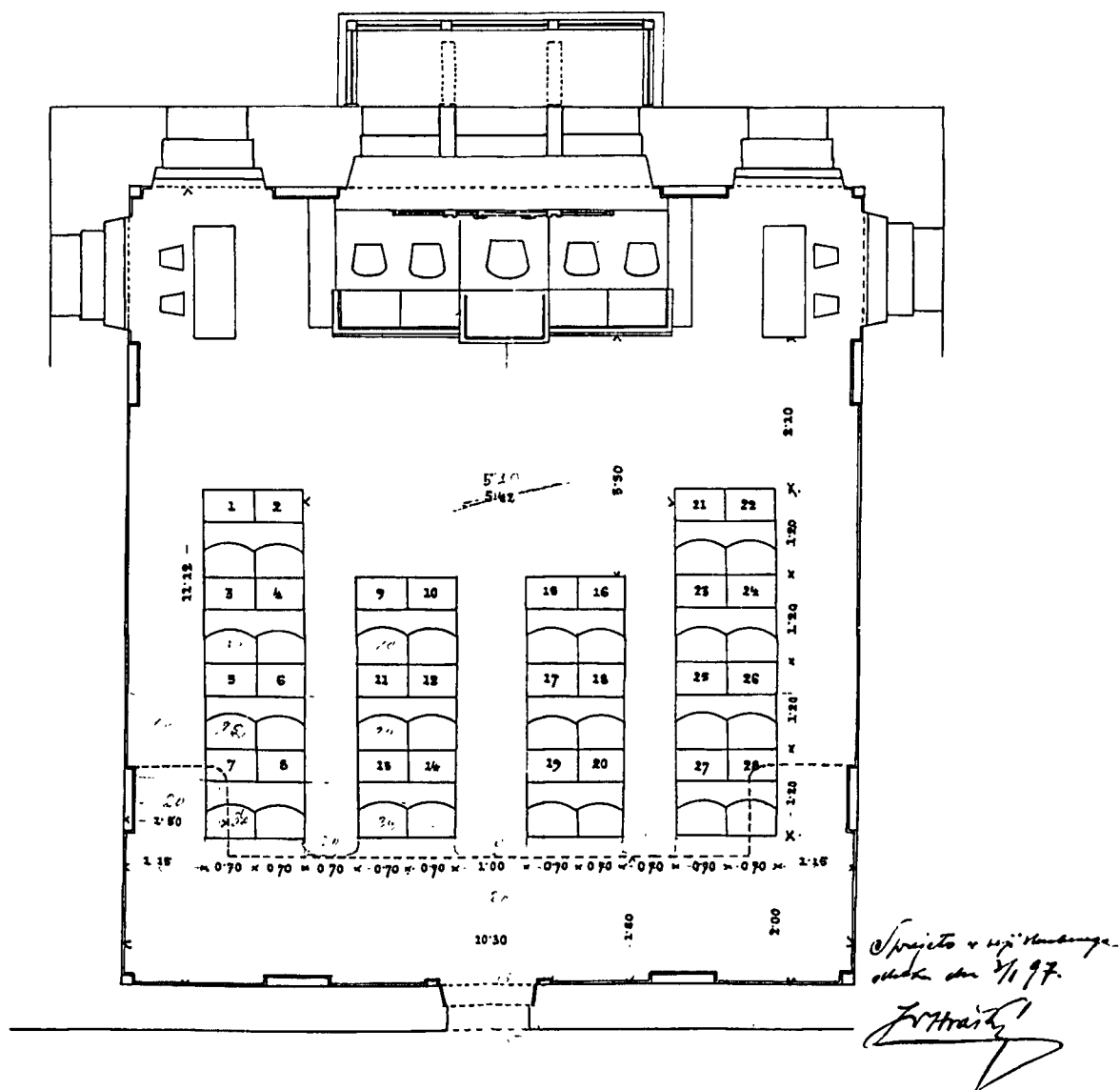
je, ali naj pripravi se načrte detajlov pohištva v naravni velikosti.

Julija sta prispeli ponudbi za izdelavo stropne konstrukcije in za kiparska in štukaterska dela. Istočasno je gradbeno podjetje Filipa Supančiča že začelo z gradbenimi deli. Hribar se je namreč 2. 8. 1897 Supančiču pisno pritožil nad lenobo in počasnostjo delavcev (334).

Avgusta je občinski svet odločal o ponudbah različnih podjetij in obrtnikov glede izvedbe del. Mizarski mojster Karol Binder je dobil naročilo za izdelavo oken, vrat in opažev, tovarna pohištva J.J. Naglas pa naročilo za izdelavo pohištva. Ključavničarski mojster Ivan Spreitzer je bil

izbran za izdelavo okovja. Klesarska dela sta si razdelila Feliks Toman in Alojzij Vodnik. Prvi je dobil naročilo za izdelavo balkona na glavnem pročelju, drugi pa za klesarska dela v dvorani, to je za izdelavo štirih plošč z imeni županov in marmornega umivalnika. Vsi naštetih obrtniki so bili iz Ljubljane.

Za druga dela so bili izbrani tuji ponudniki, in sicer že omenjena Avstrijska Alpinski - Montanska družba, podjetje Fischer, Haselsteiner in Bock, poleg tega pa še podjetje Wilhelma Brücknerja za centralno kurjavo in bratov Eben za pozlatarska dela na veliki rozeti. Vzdano stensko uro je magistrat kupil pri praškem podjetju Hrbek in Wejrosteck.

Slika 3

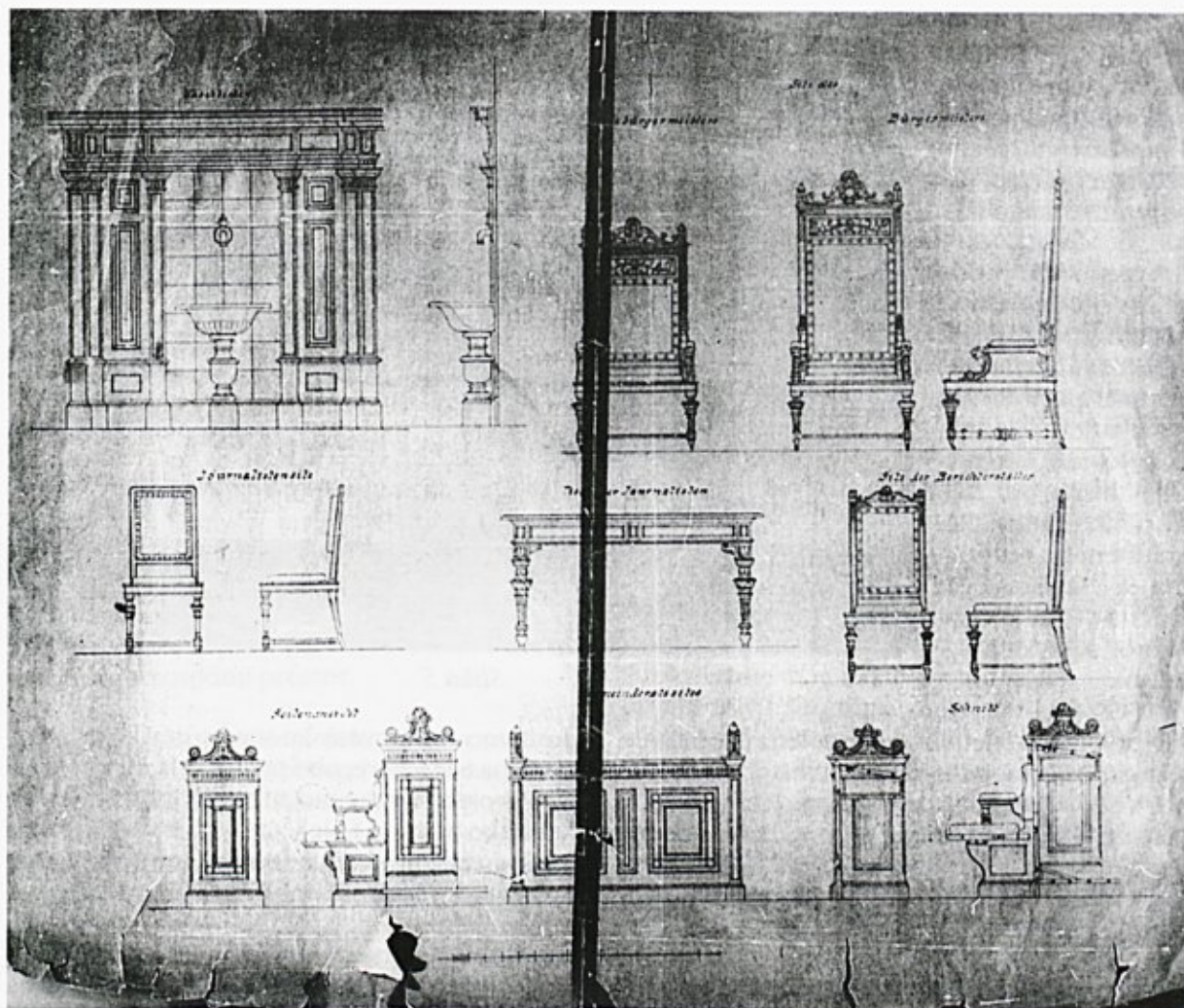
Vsi izvajalci so delo opravili dobro in v primer-
nih rokih. Izjema je bilo le Naglasovo podjetje,
ki so mu zadržali izplačilo zadnjega dela hono-
rarja, "... dokler ne odpravi manjših pomanjklji-
vosti na klopeh..." (475). Ko je stavbni urad pot-
rdil, da so napake odpravljene, je tudi Naglas do-
bil celotno izplačilo.⁸

Nekoliko se je zapletlo pri naročilu za izdelavo
velikega lestence in stenskih svetilk. Očitno
se je po Theyerjevem posredovanju za to naro-
čilo potegovalo dunajsko podjetje Erste Pro-
dukt Gesellschaft der Broncearbeiter (395). 30.

⁸ Naglasov račun je skupaj z delom in materialom zna-
šal 3495 kron

aprila naslednjega leta je to podjetje županu po-
slalo pismo, v katerem se pritožujejo, da niso do-
bili odgovora na ponudbo in da zahtevajo po-
vračilo stroškov izdelave dveh risb. Na hrbtni
strani je zapisano Dufféjevo "službeno poročil-
lo", iz katerega zveemo, da je podjetje Siemens in
Halske⁹ podarilo lestence in stenske svetilke za
ljubljsko mestno dvorano. Zato stavbni urad

⁹ To podjetje je istega leta dobilo naročilo za izdelavo
električnega dela mestne elektrarne. Morda je pri tem
zanimivo, da je Siemens - Halske v ljubljansko elektrar-
no vgradil agregat na enosmerni tok, čeprav so v tem
času že uporabljali naprednejši dvosmerni tok, tako na
primer v elektrarni v Subotici. Tadej Brate, Ljubljanski
tramvaj 1901 - 1958 (Ljubljana : Državna založba Slo-
venije, 1990), str. 27.

Slika 4

priporoča, da naj podjetju Erste Produkt Gesellschaft der Broncearbeiter povrnejo stroške za risbe.

Prenova dvorane je bila končana 3. maja 1898.¹⁰ Do začetka julija so bili izplačani vsi računi izvajalcev. Pred tem, to je konec aprila 1898, je Leopold Theyer Hribarju poslal pismo z računom za svoj honorar (379). Iz njega natančno zvedemo, da je bil Theyer tudi avtor zamisli za vse arhitekturne detajle, za opremo¹¹ in za pohištvo. Tako je zapisal, da je njegovo delo obsegalo: "... izdelavo načrtov, polirskih detajlov, načrtov v naravni velikosti, načrtov za lambrijo in pohištvo skupaj z načrti v naravni velikosti zanje, vse

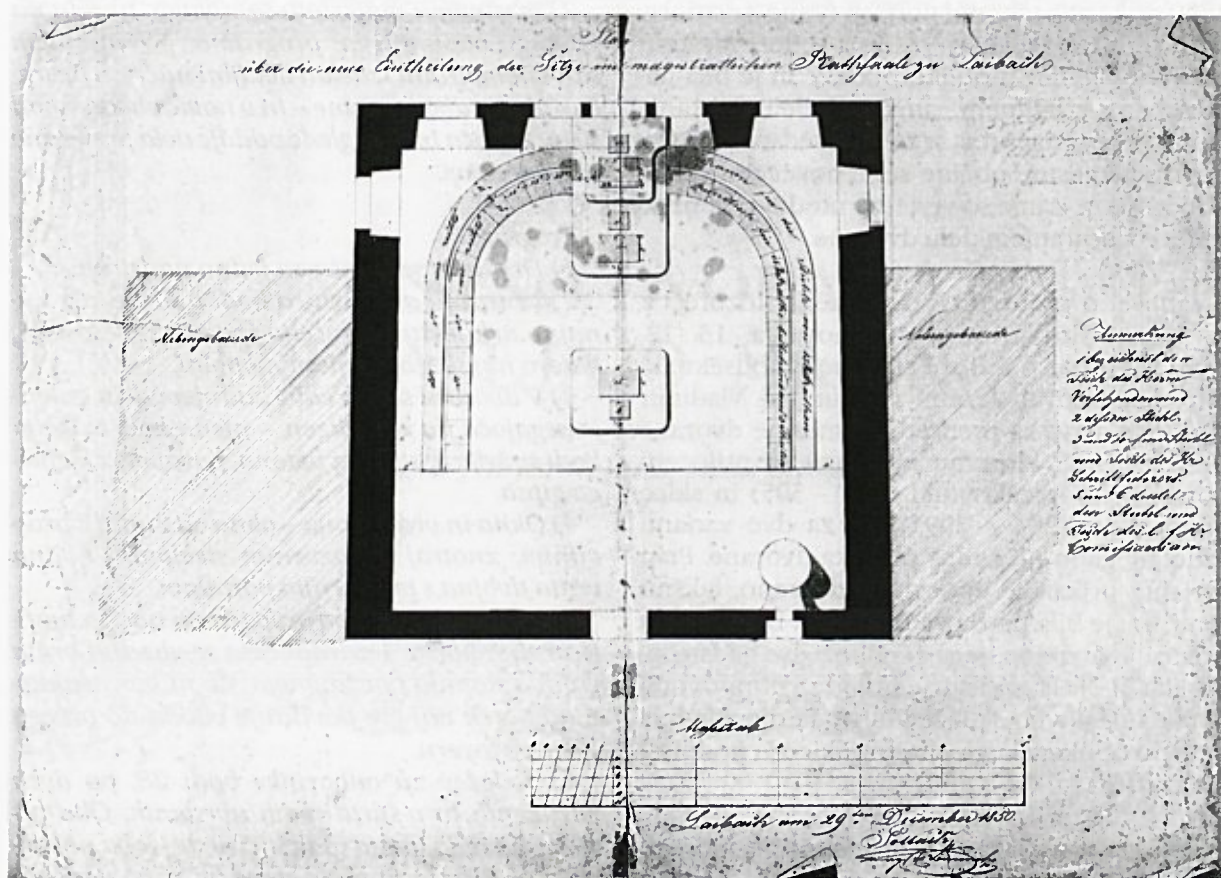
v skupni vrednosti 500 kron, poleg tega pa še honorar za eno pot v Ljubljano in nazaj v Gradec v višini 20 kron. Vse skupaj 520 kron." Mestni erar mu je honorar takoj izplačal.

Theyerjevi načrti za preureditev dvorane se niso ohranili, vsaj v Ljubljani ne. Morda jih bomo našli v Gradcu. Na srečo je ohranjen originalni načrt za del opreme (slika 4).¹² Na listu formata 73 x 61,8 so prikazani pogledi in prerezi umivalnika z opažem, županovega stola, stola in mize za časnikarje in klopi s sedeži za občinske svetnike. Načrt ni signiran niti datiran. Ker se natančno ujema z ohranjenim originalnim pohištvo, to je z opažem in umivalnikom in s stolom za župana, lahko z gotovostjo trdimo, da gre za enega izvedbenih načrtov za pohištvo, o katerem govori Theyer v svojem pismu z dne 29. ju-

¹⁰ Vilfan v *Zgodovini ljubljanske mestne hiše* (str. 60-62) prinaša govor, ki ga je Hribar imel na svečani otvoritvi dvorane.

¹¹ Theyer je tudi avtor načrta kovanih ograj na galeriji mestne dvorane (379).

¹² ZAL, Zbirka načrtov, LJU-332, 10/2-61.

Slika 1

kip, višji pa mestni grb – postrani motivi sten obsegajte kronološko uvrstitev imen ljubljanskih županov – motivi plafona grbe značajnih mest slovenskega ozemlja. Na stenski prostor med obema lizenami na desni strani se umesti veliki načrt mesta Ljubljane na levi strani pregledni načrt ljubljanske okolice.

11) Za razsvetljavo se priredi 1 glavni, dekorativni luster s 24 plameni, in na vsaki lizeni v dvorani in na galeriji se umesti jedna postranska luč.

12) Bodi poskrbljeno, da se dvorana soječasnno zveže s sobo za odseke, katera bi bila umeščena v 2. nadstropju t. i. Galletove hiše, za sedaj naj se pod galerijo v levem kotu potrebni vhod, stopnišče in vrata priredijo, da ni treba pozneje v dogotavljeni dvorani nobenih stavbenih del.

13) Pri načrtanju in izgotavljanju pohištva za dvorano bodi naprošeno ravnateljstvo tukajšnje obrtne strokovne šole za blagohotno sodelovanje.

V Ljubljani 5/1 '97

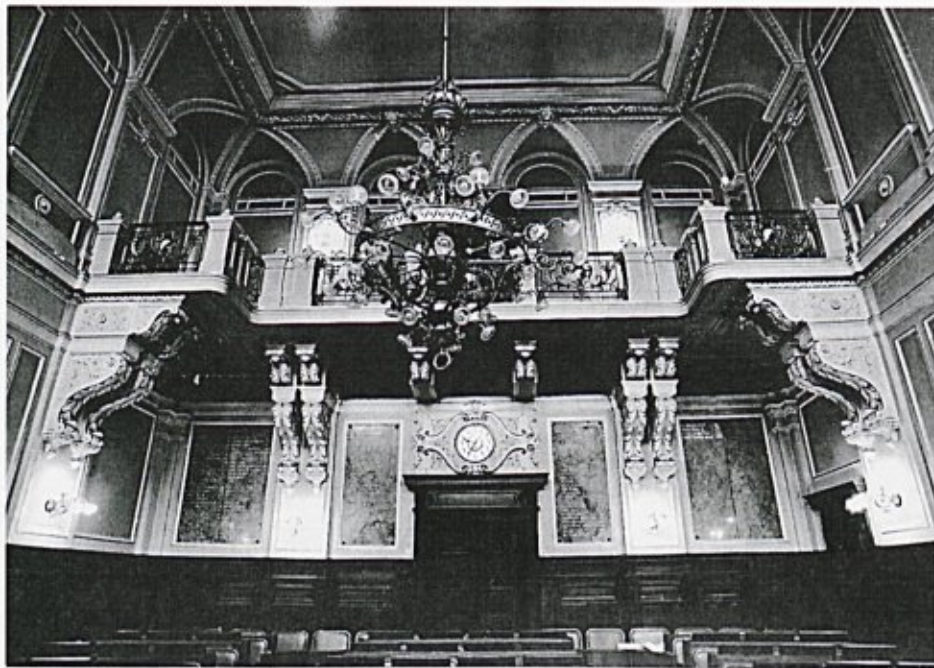
Za stavbeni odsek
Iv. Hrasky, nač.

Občinski svet je še istega dne predlog sprejel, hkrati pa je stavbnemu odseku naročil, naj poišče specialista – strokovnjaka, ki bo napravil načrt za sistematično rekonstrukcijo celotne mestne hiše.

Očitno sta ali stavbni urad ali Hribar osebno zaprosila arhitekta Leopolda Theyerja, profesorja na graški državni obrtni šoli, naj napravi načrte za preureditev mestne dvorane. Čez nekaj mesecev, natančno 19. 6. 1897 (314 – 315), je stavbni urad od Theyerja prejel tri načrte. Takoj so ga pismeno prosili, naj kopije načrtov pošlje tudi Avstrijski Alpinski – Montanski družbi in kiparsko – štukaterskemu podjetju Fisher, Haselsteiner in Bock iz Gradca, da čimprej pripravita svoji ponudbi. Magistrat je namreč želel, da se prenova dvorane dokonča še tisto poletje.

29. junija je Theyer odgovoril (322), da je v Ljubljano poslal originalne načrte in da nima kopij, zato naj mu čimprej vrnejo originale (kar so tudi nemudoma storili). Hkrati je sporočil, da je že skoraj dokončal načrte pohištva. Zanimalo ga

nija 1897 (322). Drugi del izvedbenih načrtov je moral prikazovati glavna in stranska vrata, predstveno mizo, ki se je v dvorani ohranila do danes, leseno steno za predstveno mizo, mizo za zapisnikarja in stole podžupanov, poročevalcev in zapisnikarjev. Slednji deli lesene oprave in pohištva se, žal, niso ohranili. Iz gradbenega programa in Naglasovega računa (452) je razvidno, da so bili izdelani.

Slika 5

V prvem desetletju našega stoletja je prišlo do reorganizacije občin. Število mestnih odborov se je zopet povečalo. Tako je leta 1910 posvetovalni svet na predlog Antona Rojine sklenil naročiti dodatne sedeže za magistratno dvorano. Tvrdkam Naglas, Mathian, Doberlet, Rojina, Petrin in Primožič so poslali okrožnico (491) za predložitev ponudb. Do leta 1911 je bilo treba izdelati osem novih klopi, "...po dva sedeža v isti izvršbi kot obstoječe klopi v mestni dvorani zaradi pomnoženja sedežev za občinske svetovalce." Naročilo je dobil Anton Rojina (493).

Interpretacija arhivskih podatkov

Pisni in grafični viri nam omogočajo naslednje zaključke.

Ni popolnoma jasno, zakaj je ravno Leopold Theyer dobil naročilo za prenovo mestne dvorane. Vemo, da je delal v dveh mestih nekdanje Kranjske, v Novem mestu in v Ljubljani. Istočasno, to je leta 1896, je pri nas po različnih poteh dobil tri velika naročila. Verjetno s posredovanjem reda usmiljenih bratov iz Gradca je na hitro pripravil izvedbeni načrt za novo bolnišnico v Kandiji pri Novem mestu.¹³ Zaradi popotresne obnove Ljubljane je pripravil načrte za veliko

poslovno - stanovanjsko stavbo graškega trgovca Filipa Schreyerja ob Špitalski ulici in njej nasproti stoječo stavbo mestne imovine (Kresijo).¹⁴ Nekoliko kasneje, to je leta 1898, je sodeloval na natečaju za izgradnjo mestnega doma na Krekovem trgu,¹⁵ vendar ni dobil naročila za izvedbo.

Pri ljubljanski mestni dvorani je bil Duffé avtor osnovne arhitekturne zamisli, kot je prikazana na slikah 2 in 3. Njemu lahko pripišemo tudi zamisel galerije in tlorisno razporeditev sedežev.

Theyer je bil avtor vsega preostalega, to je izvedbenih načrtov prenove, vključno s členitvijo ostenja, z arhitekturnimi in okrasnimi detajli, opravo in opremo. Vendar obstaja možnost, da so načrte za glavna vrata v dvorano napravili na ljubljanski državni strokovni šoli za lesno industrijo. Za to možnost govori že omenjeni sklep, zapisan v 13. točki gradbenega programa, in pa dejstvo, da je bil med občinskimi odborniki tudi Ivan Šubic, direktor ljubljanske strokovne šole za lesno industrijo.

¹³ Tone Gošnik, Prvih sto let novomeške bolnišnice: 1894 - 1994 (Novo mesto: Dolenjska založba, 1995), str. 54.

¹⁴ Filipov dvor je bil dograjen med letoma 1896 in 1897, stavba meščanske imovine pa med letoma 1897 in 1898. Denkschrift über die Tätigkeit der Krainischen Baugesellschaft während des ersten Viertel-Jahrhundertes ihres Bestandes: 1873 - 1898 (Ljubljana: Krainische Baugesellschaft, 1898), str. 63 in 64.

¹⁵ Translokali, 9 Städte im Netz 1848 - 1918; Ausstellungskatalog des Grazer Stadtmuseums (Gradec: Leykam, 1996), str. 621.

Še najbližje resnici je verjetno podatek, ki ga je zapisal Peter Radics v uvodu v adresar Ljubljane iz leta 1900. Med znamenitostmi deželne prestolnice je opisal tudi magistrat in prenovljeno mestno dvorano.¹⁶ Pri tem je omenil Dufféja in Theyerja kot avtorja načrtov, podjetje Naglas kot izdelovalca pohištva, domačega mojstra Karola Binderja kot izdelovalca opažev in stavbnega pohištva, vključno z velikimi vrati, in Državno strokovno šolo za lesno industrijo iz Ljubljane kot izdelovalca intarzirane dela velikih vrat.

Glede stranskih vrat, ki iz dvorane vodijo v tako imenovano Galletovo hišo, menim, da so tudi bila izdelana po Theyerjevih načrtih v istem času, kot vsa ostala oprema. Vilfan sicer navaja, da je bil pri prenovi magistrata v letih 1930 – 1931 na novo napravljen " ... tudi prehod iz mestne posvetovalnice v sosednjo sobo desne hiše".¹⁷ Vendar menim, da so do takrat slepa vrata tudi dejansko odprli s prebojem zidu in uredili stopnišče v sosednji prostor.

Theyer se je pri svojem delu skoraj v vseh podrobnostih držal gradbenega programa, kot ga je pripravil stavbni odsek oziroma njegov načelnik Hrasky. Odpadla je na primer takšna malenkost, kot so dvojna vhodna vrata. Zaradi "konstruktivnih zaprek" vrat tudi ni bilo mogoče predstaviti za dve stopnici višje. Tako tudi tla dvorane niso bila amfiteatralno dvignjena. Zdi se, da so originalne klopi stale na stopničastem podiju, ki ni segal vse do vhodnih vrat. O tem govori ohranjena obdelava talne površine. Hrastov parket v ribjem vzorcu je položen le v tisti tretjini dvorane, kjer je predsedstvo. Preostali del ima ladijski pod, sestavljen v različnih smereh, kar nakazuje, da so pri različnih adaptacijah odstranjevali dele podija ali prvotnega poda in ga nadomeščali z novimi zasilnimi talnimi površinami.

Arhitekt je tudi spremenil likovni del izvedbe in še to verjetno na Hribarjevo pobudo. Štiri marmorne plošče z imeni ljubljanskih županov so namesto na stranski steni postavili na steno ob glavnem vhodu. Namesto načrtov mesta in okolice sta bili na stranski steni nameščeni oljni sliki. Na severni steni še vedno visi slika Ivane

Kobilce Južnoslovanske dežele se klanjajo Ljubljani, dar škofa Josipa Juraja Strossmayerja. Njej nasproti je včasih visela slika Josipa Germa Obisk cesarja Franca Jožefa I v Ljubljani 1895,¹⁸ dar slovenskega veletrgovca Josipa Gorupa z Reke.¹⁹ Danes je na njenem mestu Vavpotičeva veduta Ljubljane, Germova slika pa je v Narodni galeriji. Na steni za predsedstvom je v štuku izdelan ljubljanski grb. Zakaj niso na strop namestili grbov slovenskih mest, lahko samo ugibamo. Verjetno je Hribar presodil, da politični pomen Ljubljane kot prestolnice vseh Slovencev že dovolj dobro predstavlja Kobilčina slika.

Kasneje je bila mestna dvorana vsaj še enkrat temeljito predelana, in to tako, da so originalne klopi za odbornike nadomestili s sedanji sedeži.²⁰

Čas te prenove je treba postaviti v leto 1954. Neznani avtor poročila o obnovitvenih delih na ljubljanskem magistratu v letih 1954 – 1958, objavljenem v *Vilfanovi Zgodovini ljubljanske mestne hiše*,²¹ čisto na kratko omenja, češ da je ekonomat Mestnega ljudskega odbora tega leta "... obnovil veliko dvorano z napravo ventilacije, osvežitvijo slikarij in zamenjavo starih klopi z manjšimi...". Kdo je bil avtor te adaptacije, ni znano. Fran Šijanec je v svojem pregledu sodobne arhitekture omenil, da je bil Josip Černivec "... projektant raznih adaptacijskih del ... v notranjščini rotovškega kompleksa".²² Zato lahko sklepamo, da je oprema nastala po Černivčevi zamisli. Sedeže, namenjene predsedstvu, so zaradi višine originalne predsedstvene mize zasilno povišali z nerodnimi podstavki. To navaja na pomisel, da so bili sedeži ali serijsko izdelani ali pa narejeni za drug prostor.

¹⁸ *Ibid.*, str. IV in Jožef Matjčič, Josip Germ; retrospektivna razstava (Novo mesto: Dolenjski muzej, 1985), str. 70 – 71.

¹⁹ Morda je kot protiuslugo Hribar izposloval, da je občinski svet po Gorupu poimenoval ulico v Gradiškem predmestju. Vlado Valenčič: Zgodovina ljubljanskih uličnih imen (Ljubljana: Partizanska knjiga, 1989), str. 118.

²⁰ Prejšnjih 28 + 8 dvojnih klopi so nadomestili s srednjo vrsto s po štirimi sedeži in dvema stranskima vrstama s po tremi sedeži. Tako je v dvorani vsega skupaj 74 sedežev, če ne štejemo sedežev v predsedstvu in zadnjih, pomoznih sedežev. Odstranili so tudi originalne mize in stole za častnike in jih nadomestili z enakimi sedeži, kot so v avditoriju.

²¹ Vilfan, op. cit., str. 109.

²² Fran Šijanec, Sodobna slovenska likovna umetnost (Maribor: Založba Obzorja, 1961), str. 432.

¹⁶ Fischer's allgemeiner Wohnungs-Anzeiger...Behörden, Handels u. Gewerbe- Adressbuch für die Landeshauptstadt Laibach: II. Jahrgang (Ljubljana: Verlag von Otto Fischer, 1900), str. III.

¹⁷ Vilfan, op. cit., str. 66.

V času te adaptacije so uredili tudi poročno dvorano. Takrat so Theyerjev županov stol preselili v ta prostor, kjer je ostal do danes.

Ovrednotenje

Magistrat je simbol mesta in hkrati sedež njegove samouprave. Zgodovina vsakega mesta je tesno povezana z življenjsko zgodbo njegove mestne hiše, kar še posebej velja za Ljubljano. Povrhu vsega je ljubljanski magistrat najpomembnejši člen Stare Ljubljane (poleg Gradu, Stolnice in Robbovega vodnjaka). Glavna stavba ljubljanskega magistrata je sama zase in kot delo baročnih stavbenikov Carla Martinuzzija in našega Gregorja Mačka (1717 - 1719) tako pomembna, da je razglašena za kulturni spomenik.

Pojem kulturnega spomenika seveda ne obsega le zunanjsčine stavbe ali drugega objekta, temveč njeno celoto. Torej zajema tudi notranjost, opremo in premičnine, ki so njen nepogrešljivi sestavni del.²³

Prenova dvorane v letih 1897/98 je bistveno prispevala k spomeniški vrednosti celote. Res, da je bila izvedena v historičnem slogu poznega devetnajstega stoletja in ne da slutiti, da so v tem času v dunajski arhitekturi že zapihale prve sapice modernega secesijskega sloga.

Izbor arhitekta in arhitekturnega sloga ni bil naključen. V okusu previdno konservativni Hribar je imel v Ivanu Hraskem in Janu Dufféju izkušena svetovalca. Njihovo odločitev natančno določa druga točka gradbenega programa, ki govori o skladju med, po njihovem mnenju, poznorenesančno zunanjsčino in na novo urejeno dvorano.

Theyer je bil znan in priznan arhitekt neorenesanse. Kot "renesanista" ga je označil tudi Plečnik,²⁴ ki je bil, kot je znano, Theyerjev učenec. Theyerjev sloves poznavalca neorenesanse izvira tudi iz po njegovih načrtih zgrajene zavarovalnice

na Herrengasse v Gradcu (1893 - 1895).²⁵ Če je njena dekoracija klasicistično umirjena, pa je ljubljanska magistratna dvorana v arhitekturni členitvi sicer tektonska, v štukaterskih detajlih pa neobaročna.

Ker je bila slavnostna dvorana nekdanje deželnozborske palače, sedanje Univerze na Kongresnem trgu v Ljubljani, bistveno osiromašena, je dvorana ljubljanskega magistrata (slika 5) še edina kolikor toliko neokrnjena notranjščina poznega devetnajstega stoletja pri nas. Zato jo uvrščamo med spomenike velikega pomena.

Zusammenfassung

Man renoviert die Stadthalle, nicht wahr?

Leopold Theyer und der Laibacher Magistrat

In den neunziger Jahren des vorigen Jahrhunderts erhielt Leopold Theyer, Professor an der Grazer staatlichen Gewerbeschule, im damaligen Krain mehrere Aufträge. Darunter war eine der wichtigsten Aufträge derjenige der Stadt Laibach für die Renovierung des großen Saales im Magistrat.

Die Anregung zur Renovierung der Stadthalle kam von Bürgermeister Ivan Hribar. Hribar hat sich auch um weitere Bauvorhaben verdient gemacht, die in der Zeit nach dem großen Erdbeben im Jahre 1895 zur Entwicklung Laibachs zu einer modernen Landeshauptstadt beitrugen.

Der Überblick über das architektonische Material ermöglichte es, den Anteil Leopold Theyers als des Autors der architektonischen Gesamtheit, der Einrichtung und der Dekoration, vom Anteil Jan Duffés, des städtischen Ingenieurs als des Autors des gedanklichen Grundrisses der Umgestaltung, abzugrenzen. Duffés Aufgabe bestand darin, die programmatischen Konzeptentwürfe Bürgermeister Hribars und der Stadträte in der Sprache der Architektur vorzustellen.

²³ Tako imenovana Granadska konvencija, katere pogodbenica je tudi Slovenija, v prvem členu določa, da so spomeniki vsi objekti izrazitega zgodovinskega, arheološkega, umetniškega, znanstvenega, družbenega ali teliniškega pomena, vključno z napeljavami in dekorativnimi elementi, ki so sestavine teh objektov. Konvencija o varstvu stavbne dediščine Evrope (Ur.l. SFRJ, 91/36).

²⁴ Damjan Preloušek, Josef Plečnik: 1872 - 1957 (Dunaj: Residenz Verlag, 1992), str. 8.

²⁵ V dunajski reviji Der Architekt, (1896, letnik II), str. 11, sta avtorja projekta, Leopold Theyer in Friedrich Sigmundt (kasneje avtor projekta za ljubljansko Urbančovo blagovnico in za veleblagovnico Kastner & Ötler v Gradcu) svojo izbiro sloga označila kot "prilagoditev v dekoraciji in slogu bližnjim stavbam iz 16. stoletja".

Das Programm der Renovierung des Saales war so strukturiert, daß es die Bedeutung Laibachs als Hauptstadt aller Slovenen unterstrich. Deshalb wurde auch beschlossen, daß der architektonische Stil der Inneneinrichtung mit dem Äußeren des Magistrats harmonieren müsse, den der bedeutendste slovenische Barockarchitekt, Gregor Maček, gestaltet hatte. Deshalb überrascht die Entscheidung der Stadtbehörden nicht, daß sie als Architekten für die Renovierung Theyer auswählten, der in dieser Zeit für sein Können in klassischen Architekturstilen bekannt war.

Idee folgte auch die malerische Ausgestaltung des Saales. Dabei sind zwei großformatige Bilder am wichtigsten, die die beiden Längsseiten des Saales zieren. Das erste ist das Werk der Malerin Ivana Kobilca und zeigt die Allegorie, daß die Südslavischen Länder sich vor Laibach verneigen. Das andere Bild stammt von dem Maler Josip Germ und stellt den Besuch des Kaisers Franz Joseph in Laibach nach dem großen Erdbeben 1895 dar. Diese Leinwand wurde nach dem Regimewechsel aus dem Saal entfernt und befindet sich jetzt in der Laibacher Nationalgalerie.

Die Renovierung des Saales dauerte vom Frühjahr 1897 bis Anfang Mai 1898. Wie es in dieser Zeit Brauch war, waren an der Ausführung die fähigsten heimischen Meister und Unternehmen beteiligt. So errichtete die Grazer

Filiale der Österreichische Alpine - Montane Gesellschaft ein neues Stockwerk für den Saal und eine Galerie in einer damals fortschrittlichen Stahlkonstruktion, die Wiener Firma Fisher, Haselsteiner und Bock führte die Stukkateurarbeiten aus, Siemens und Halske (Wien) schenkte einen großen Kronleuchter und Wandlichter.

Nach Theyers Plänen fertigten die heimischen Firmen Karl Binder und Naglas die Holzeinrichtung und die Möbel für den Saal. Von der Einheit hat sich bis heute nur die Einbaumöbel und die Verkleidungen erhalten, der Präsidiumstisch sowie der Sessel des Bürgermeisters. Die Abgeordnetenbänke wurden in einer der Renovierungen des Magistrats, wahrscheinlich in den fünfziger Jahren, entfernt und durch die jetzigen Sitze ersetzt. Da im Laibacher Stadtarchiv zum Glück gerade der Teil von Theyers Plänen erhalten ist, der die Bänke und Sitze darstellt, könnte man diesen Teil der Einrichtung rekonstruieren.

Da der Festsaal des ehemaligen Landtagspalastes, der jetzigen Universität auf dem Kongresni trg in Laibach stark verarmt ist, ist der Saal des Laibacher Magistrats das einzige, noch einigermaßen unversehrte Interieur aus dem späten neunzehnten Jahrhundert in Slovenien. Deshalb stellen wir ihn in die Reihe der bedeutenden Denkmäler.

Zgodovina za vse se je odločila natisniti sledeči predavanji z "raziskovalnega pogovora", ki ga je v Tinjah 11., 18., 19. in 25. oktobra organiziral profesor celovške univerze Andreas Moritsch. V tisku so se namreč pojavile naduse čudne govorice o teh dveh prispevkih, tako da je pričujoča objava svojevrsten odgovor na povsem neutemeljene obtožbe "ljudskega glasu".

Kar zadeva moje razpravljanje o karantanskem mitu v slovenski kulturi, moram povedati, da je vsaj deloma posledica Grafenauerjevega zbornika, ki je bil z velikim pompom predstavljen na letošnji Vidovdan. V tej obsežni publikaciji se namreč pojavljam kot eden osrednjih "negativnih likov" (poleg t. i. venetologov, Zmaga Jelinčiča, Franca Rodeta in Vaska Simonitija). Res je, da se z žal že pokojnim Bogom Grafenauerjem dolgo časa nisva razumela, toda to so bila običajna medgeneracijska razhajanja, ki jih normalen človek pač ne drammatizira. Še manj iz njih dela cirkus. Zdi se mi potrebno poudariti, da sem – za razliko od mnogih sedanjih Grafenauerjevih kritikov – s profesorjem polemiziral že za njegovega življenja in da sedaj k svojemu nestrinjanju z njim ne dodajam bistveno novih elementov. Njegov lakonični odgovor na moje misli je bil: "Vi pišete same neumnosti!" Na takšni ravni strokovni dialog seveda ni bil mogoč. (To je očitno čutil tudi sam Grafenauer, ki je pozimi 1994/95 svoje stališče do mojega dela v privatnem pogovoru spremenil.) Še manj pa je strokovni dialog mogoč na ravni tistih, ki najprej pišejo o mojih ugovorih h Grafenauerjevim ne preveč resnim pseudomarksističnim tekstnim akrobacijam, nato pa žugajoče dvignejo prst in v maniri vsevednih pravičnikov docirajo: "Tako kot v antiki se tudi kasneje (v 20. stoletju) srečamo z različnimi retorikami. Ene narekuje razvoj kategorialnega aparata, posredno pa tudi razvoj jezika, druge ideologije. Nekateri so celo produkt svetovnonazorske konvencije, vendar niti zaradi prve, druge ali tretje skupine retorik ne moremo avtorja, kot je Grafenauer, degradirati v njegovi strokovnosti, še manj omejevati njegovo osebno integriteto." (O. Luthar, Moč in odgovornost, Grafenauerjev zbornik, Ljubljana 1996, 173.) Ker se tu na precej nedvoumen način namiguje na zelo hude stvari, ki naj bi jih zagrešil, sem prisiljen odgovoriti in opozoriti na nekatera dejstva, ki jih sicer po Grafenauerjevi smrti ne bi več obešal na veliki zvon, saj sem o njih dovolj glasno razpravljal že za profesorjevega življenja. A nekaterim ljudem se očitno toži po reprizah... Vsekakor pa moram že načeloma poudariti, da se mi par marksističnih fraz v zgodovinopisju ne zdi nekaj, kar običajno zaznamuje beseda razvoj. Ne razvoj kategorialnega aparata, ne razvoj jezika, ne razvoj ideologije. (Kaj je sploh razvoj ideologije v kontekstu slovenske zgodovine 20. stoletja?) Moč in odgovornost sta pojma, s katerima se ne gre igrati. Niti v Grafenauerjevem zborniku ne.

V Šentjurju, 21. december 1996

Igor Grdina